

კონსტანტინე გამსახურდია

სიტყვები ქართველი ერისადმი 26 მაისს

მაისი 25, 1921 წელი

თბილისი
2015

ვინც დამოუკიდებლობას დაჰკარგავს, იგი ამასთანავე დაჰკარგავს შესაძლებლობას, წილი დაიდვას დროის მიმდინარეობაში და მას თავისებური ფორმა მისცეს
იოჰან გოტფრიდ ფიხტე

საქართველოს ისტორიაში მე არ ვიცი ვინ უფრო დიდ მნიშვნელოვან დღეს. ამ დღეს ყველაზე მეტი დაფიქრება მართებს მთელ ქართველობას. არა დღესასწაული და პათეტიკური ჟესტიკულაცია, არამედ დარბაისლური მოფიქრება. რა ვიყავით და რა ვართ ან რა უნდა შევიქნეთ.

მე მგონია ქართველი ხალხი გარყვნა დემონსტრაციებმა, ქართველი ხალხი გადაეჩვია ბრძნულ სიჩუმეს. დემოკრატიული რესპუბლიკის 3 წლის არსებობამ ერთი მხარე ჩვეულება გაადვილა ჩვენში, ეს იყო გადაჭარბებული სიყვარული დემონსტრაციებისა და დღესასწაულებისადმი.

მართალია ჩვენ ცალი ფეხი აღმოსავლეთში გვიდგია, მაგრამ ეროვნული აღზრდა სხვა რა არის თუ არა და სისტემატიზაცია ერის სურვილისა და ნებისყოფისა. თვით კულტურა იმ მხრით არის მნიშვნელოვანი, რომ იგი ფორმად ქმნის, განსაზღვრულ კალაპოტში აყენებს იმ კოლექტიურ პიროვნებას, რომელსაც ერი ეწოდება. ეს ეთნიური მასალა მიატოვებს ეთნიურ მასალობას, როგორც კი იგი თავის ეროვნულ ცივილიზაციას და კულტურას შექმნის. მე მგონია კერძოდ ჩვენ ქართველებისათვის აწი მაინც დრო არის აღარ ვიყოთ უბრალო ეთნიური მასალა. ჩვენს უკან სძევს ორიოდე ათასეული წლის სახელმწიფოებრივი ცხოვრება და ჩვენი საზოგადოებრივობა უფრო ხნიერია, ვიდრე რომელიმე დასავლეთ ევროპიული ეროვნებისა.

ქართული პატრიოტიზმი წარსულში ყალბ ნიადაგზე იყო მომენებული, იგი მუდამ მრუდეთ აჩვენებდა ქართველობას თავის

სახეს. ამ პატრიოტიზმის ტრადიცია ამოიწურება დილეტანტური ტრაბახით ჩვენი წინაპრების გმირობაზე. ეს პატრიოტიზმი არ იმეტებდა მწარე სიტყვებს ქართველი ერისათვის, რადგანაც მწარე სიტყვა ყოველთვის ღრმა განცდის ნაყოფია და ქალაჩუნობა ზერელე აღტყინებისა. გამონაკლისი ერთად ერთი კაცი ქართველ პატრიოტთა შორის, აკაკი წერეთელი იყო, ისიც ერთხელ იმეტებს ამ მწარე სიტყვას, ფ-ის ღირსი ხარ შენ საქართველოვო, რომ მიაძახა უცხო ერის ბატონობის ქვეშ გართხმულ ქართველ ერს.

ქართული პატრიოტიზმი მტერსა და მავნეს მუდამ მეზობელში ეძიებდა. არასოდეს თვით ქართულ სინამდვილეში, არასოდეს ქართულ ტემპერამენტში, არც იმ ცუდ აღზრდაში, რომელიც მიიღო ქართველობამ გასულ საუკუნეში.

მე კი მგონია, რომ ყოველი ერი თვითვე დაიმსახურებს ხოლმე თავის ბედსა და უბედობას. ყოველი ერი ღირსიან თავისი ბედისა.

ისტორიაში არც ერთი ერი არ დაღუპულა ისე, რომ მისი დაღუპვის მიზეზები მარტო მის ტემპერამენტის, მის შინაგან ძალთა განწყობილების გარეშე ყოფილიყოს სამებნელი.

რომი და ჰელა, ბიზანტია და განახლებული რომის იმპერია, ლედოვიკო მე-16-ტის საფრანგეთი, საფრანგეთი 1871 წლებისა და ბოლოს გუშინდელი რესპუბლიკა საქართველოსი, ყველა ამ სახელმწიფოებრივ ფორმა ცვლაში და ზოგჯერ სრულიად განადგურებაში, თვით ამა თუ იმ ერს მიუძღოდა უმთავრესი დამსახურება.

კატასტროფა ეროვნულ სახელმწიფოსი მუდამ შინაგან ძალთა რესურსების ამოწურვითა და გახრწნით იწყებოდა. როგორც ძველი საბერძნეთი, ისე რომი – მარტოდენ გარეშე მტრებს კი არ დაუნგრევიათ, არა როცა შინაგანი განსხეულებისა და გახრწნის პროცესი დასრულდა, მოვიდნენ მეზობლები და ნგრევის პროცესი დააჩქარეს, დააგვირგვინეს.

ეროვნება როგორც ფენომენი მარტო რეალური მცნება ან რეალური სუბსტანცია როდია, არამედ ჩვენი წარმოდგენაც.

ტრივიალურ ნაციონალურ მწიგნობრობას სჩვევია მხოლოდ ერთი, რასსით, სისხლით ეროვნულ სუბსტანცის "დასაბუთება". ამ საკითხზე ზღვა მელანია დამშრალი და ყოველ მოაზროვნეს თავისი აზრი აქვს ამ შემთხვევაში, წმინდა რასის ერის ქვეყანაზე არ არსებობს. არც ენა, არც ტერიტორია, არც ნაციონალური სახელმწიფო ცალ-ცალკე არ არის უცილო ატრიბუტები ეროვნებისა, ჩვენ ვიცით არსებობენ როგორც უენო, ისე უტერიტორიო, ისე უსახელმწიფო ეროვნებანი. მაშ აკავშირებს ერს, რა ჰქმნის მის ბედს.

ეს გახლავთ ის სალტე თავისთავის ერად წარმოდგენისა, რომელიც ერს აკავშირებს. მაშასადამე კოლექტივი ადამიანებისა, იმ დღიდან იწყებს ერად ყოფნას, როგორც კი იში შედის მაღალი რანგის წარმოდგენის და დაფიქრების ზონაში, ხოლო ერთად ფიქრი, შეუძლია ისეთ ერს, რომელსაც რაიმე საშუალება აქვს ამ ფიქრის ერთი მეორის გადაცემისა. ორგანო გამოთქმისა და გადაცემისა ეს – კულტურაა ერისა. ე.ი. ააც ერის ერადქმნას შველის.

აქ იწყება ღირებულებათა შექმნა, რომელიც უფლებას აძლევს ერს ერად იწოდოს, ერის ისტორიაც იქ იწყება, სადაც იგი თავის შემოქმედების ჭირნახულის მოტანას იწყებს ზოგად ადამიანურ შემოქმედების კალოზე. ისტორიაში წარსულში და აწმყოში მუდამ ღირებულებათა შემქმნელებს უწევდნენ ანგარიშს.

ვინ იცის რამდენი ათასეული წელი არსებობს ესა თუ ის შავი ან ყვითელ კანიანი ადამიანის ერთეული, რომელნიც აფრიკაში, ამერიკაში ან ფილიპინების კუნძულებზე ცხოვრობენ, ესენი კულტურულ ევროპიელისათვის მხოლოდ ეთნიური მასალაა, უბრალო ობიექტი ექსოტიურობა მოწყურებულ დაკვირვებისა და შესწავლისა, ისეთივე ობიექტი როგორც რომელიმე არაჩვეულებრივი კატეგორია ხოჭოების ან თუ გნებავთ მაიმუნების, მაგრამ ისტორია ადამიანობისა მათ არ იხსენიებს. ძველი ბერძნები ადამიანობის ცხოვრებაში ორ მთავარ მომენტს არჩევდნენ:

ტიხეს და პსიხეს

ტიხე - ბედია ერისა

პსიხე – მისი სულიერი შინაარსი, მისი სულობა. ერი ან ადამიანი ბედის გავლენას იმდენად განიცდის, რამდენადაც იგი უკულტურო უმწეობაშია. პსიხე კულტურის შემოქმედია. კულტურა და ცივილიზაცია ბედისგან გასაქცევი საშუალებაა.

კულტურული ერი მუდამ ღონისძიებათა ძებნაშია, რომ იგი იმ ფაქტუმის ბრმა ბედის წერა არ გახდეს, რომელსაც მას უმზადებს ბუნება თუ ის პოლიტიკური სიტუაცია, შინაგანი ან გარეგანი საფრთხე, ან დაბოლოს მეზობლები.

კულტურული შეგნების ინტენსიურობაზე ჰკიდია მუდამ ეროვნული კოლექტივის ბედი და უბედობა. კულტურა სხვა რაღაც თუ არ ორგანონ გამოთქმისა და განპიროვნებისა. სწორედ კულტურის იარაღი იყო ის, რამაც ინტელექტუალურად და პოლიტიკურად გააბატონა ანტიურ ქვეყანაში ძველი ათინის სახელმწიფო, რომელიც სივრცითა და რიცხოვნობით არ აღემატებოდა დღევანდელ სამეგრელოს.

ამ კულტურულ უპირატესობამ არგუნა ბრწყინვალე გამარჯვება მცირე რიცხოვან ათინელებს, თემისტოკლესს და მილტიადესს, რომელთაც სპარსელების დიდი უმრავლესობა დაამარცხეს მართონში და სალამისში.

ამიტომაც შედარებით მცირე რიცხოვანი საბერძნეთი საუკუნოების განმავლობაში გზას უნათებდა ხალხებს და თაობებს.

ასეთივე უპირატესობა მიანიჭა კულტურამ სულით და ხორციით ძლიერ ერს ინგლისელებს, ამითვე აიხსნება რომ 40 მილ. ხალხი დედამიწის ერთ მეოთხედის ბედს განაგებს.

განუსაზღვრელი ტრაგიზმითაა ქართველი ერის ისტორია აღსავსე. ტიხემ - ბედმა გვარგუნა აღმოსავლეთის კარებთან დარაჯად დგომა დასავლეთის ცივილიზაციის სახელით. ქართველმა რასსამ თავისი საუკეთესო სისხლი შესწირა ამ ცივილიზაციის

დიდი ანდერძის, ქრისტიანულ სარწმუნოების და კულტურის დაცვის საქმეს.

რადგანაც თუ ჩვენ კულტურა მოგვეძევა, ეს არის უაღრესად რელიგიოზური კულტურა.

თუ ქართველობამ დღემდის მოიტანა და იგი არ ჩანთქა იმ საშინელ ხალხების ტალღებმა, რომელნიც განუწყვეტლივ მიმოდიოდნენ იმ ხალხთა ხიდზე, რომელსაც გეოგრაფიულად კავკასიას უწოდებენ, ეს მხოლოდ იმ უპირატესობის წყალობით, რომელიც ჩვენ კულტურამ მოგვანიჭა.

დღეს ჩვენთვის ადვილად წარმოსადგენი არ არის ჩვენი მონასტრების მაშენებელი კლარჯეთელი კულტურტრეგერების მუშაობა და მსხვერპლის გაღება.

1920 წლის იანვრის 5 საღამოს მე საოცარი ვიზიონერული განცდა შემემთხვა. სტამბოლში, პერას ხიდზე მივდიოდი.

ხიდის ყურეში რომ შევედი, წინ შემეგება ეს უამრავი ფესკებიანი ოსმალოები რომელნიც საღამოთი ხიდზე მოდიოდნენ. ერთ წამში წარმოვიდგინე თუ როგორ უძლებდა ამ ზღვა წითელ ფესკიანებს ერთი მუჭა ქართველი ერი საუკუნოების განმავლობაში და ჩემს გულში გაიღვიძეს იმ საოცარმა ტკივილებმა, რომელნიც საუკუნოების განმავლობაში ჭრილობად მიუღია ქართველ ერს თავის არსებობის ბრძოლებში.

ერთ წამში მე დამავიწყდა, რომ თავისუფალი საქართველოს შვილი ვიყავი, შევკრთი და მეუცხოვა რომ ასე მარტო მივდიოდი ხიდზე ამ საშინელი წითელი ტალღისაკენ, რომელიც არა ერთხელ მოსქდომია ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს, ქართველი ერის მიწის პირიდან წასალეკად.

როგორ უძლებდა მერე ქართველი ერი იმ ბარბაროსების შემოსევას, რომელიც თვით საშუალო საუკუნოების ქართველ ბერებსა და კათალიკოსებსაც იარაღს ააღებინებდა ხოლმე ხელში?

მუდამ და ყოველთვის ქართველობას ეს კულტურული უპირატესობა ანიჭებდა გამარჯვებას, ისე როგორც ბერძნებს მარათო-

ნისა და სალამისის უსწორო ბრძოლებში. ძველი საქართველო 1801 წელს კატასტროფით გათავდა.

ბაგრატიონების საქართველოს კატასტროფის მიზეზები ჩვენში ჯერაც არ არის რიგიანად შესწავლილი და გაგებული. თითქმის ყველა, ვინც ამ დიდ და გადამწყვეტ მომენტს შეხებია ჩვენს ისტორიაში, რუსების მიერ მუხანათურად ტრაქტატის დარღვევას ასახელებს ირაკლი მეორის საქართველოს დაღუპვის მიზეზად. ეს შედეგი იყო და არა მიზეზი. ფეოდალური საქართველოს სახელმწიფოს დაღუპვის მიზეზი იყო, თვით ერის წიაღში არსებული შინაგანი ენერგიის ამოწურვა და დაშრეტა. ქართულმა სახელმწიფოებრივობამ ფეხი ვერ აუწყო იმ პროგრესიულ ტემპს, რომელსაც მიყვებოდა ევროპიული მოდერნული ნაციონალური სახელმწიფო. ჩვენი სახელმწიფოებრიობა გაიყინა ფეოდალურ ტირანიაში, საქართველოში არ იყო არც ერთი წოდება მე-18 საუკუნეში, რომელზედაც ქართველ ტომების შემკრებ ქართლის მეფობას შეემლებოდა დაყრდნობა. როცა ამ მოძველებულ სახელმწიფოებრივ აპარატს დაუპირდაპირდა ეკატერინა მეორის და პავლე პირველის ნახევრად ევროპიული, პრუსიელ ინსტრუქტორებისაგან გაწვრთნილი სახელმწიფოებრივი მაშინა, იგი დაინგრა და გაითქვიფა.

როცა სულით ძლიერი და კულტურულად მაღალი პატარა ერი დიდი ერის გავლენის ზონაში მოხვდება, იგი უფრო შეიკუმშება და გასალკლდევდება, მაგრამ მე-19 საუკუნის ქართველობამ სამარცხვინო ლაქა დასტოვა ჩვენს ისტორიაში.

ასი წლის განმავლობაში ქართველი თავად-აზნაურობა, რომელიც ამ დროსმ ერთად ერთი მესაჭე იყო ერის კულტურისა და მისი პოლიტიკის მახვილის მტვირთველი, ეპოლეტებზე ყიდიდა თავის პატრიოტიზმსა და მამულს. საქართველოში ახლად დამკვიდრებულ რუსობას დაუხვდნენ მხოლოდ ისეთი ქართველები, რომელთაც მხოლოდ ხმლის და თოფის მოქნევა ემარჯვებოდათ. ისინი ვინც ვახტანგ მეფის და ვახუშტი ბატონიშვილის დაწყებულ კულტურულ მოძრაობის მემკვიდრედ გამოდგებოდნენ, ვი-

საც კალამი და გონება მიაჩნდათ იარაღად, ისინი საქართველოდან გადასახლებულ ქართველ ბატონიშვილებს გაჰყენენ თან.

თოფიანი ქართველები კანტი კუნტად გაიჭრებოდნენ ტყეში, მათი გმირული პროტოტიპი იყო ბატონიშვილი ალექსანდრე აღმოსავლეთ საქართველოში და დასავლეთში – კონსტანტინე დიშკელიანი, რომელმაც ეპოლეტებისათვის მათხოვრობა არ იკადრა და მახვილით თავი წააცალა გაგარინს.

მეოცდაათე წლებში იწყება ქართული ახალი პატრიოტიზმი, რომელიც ისევე მჩატე იყო პოლიტიკაში, როგორც ჩვენი თავადაზნაურობა ქეიფში. ამ პატრიოტიზმმა, - თავისი არსებობის უღელური დეკლარაცია 1832 წლის აჯანყებით გამოხატა.

ორიოდე ათეული წლის შემდეგ რუსეთიდან მობრუნებული "თერგდალეულები" აჩქარებენ ქართველი ხალხის სულიერად გარუსების პროცესს. ერთად ერთი ძლიერი და სერიოზული პიროვნება მათ შორის, ილია ჭავჭავაძე იყო, და ისიც როგორც პოლიტიკოსი ფრიად სუსტი. მან უფრო გარკვეული დიაგნოზები დასდო ჩვენი ცხოვრების შინაგან განწყობილებას, ხოლო საგარეო პოლიტიკაში იგი თავის ღიპიან თათქარიძეებზე უფრო შორს არ წასულა.

შემდეგ ქართველი ახალგაზრდობა გამოვიდა პირველად კოსმოპოლიტურ პრობლემით ხელში და ამას მოჰყვა ის ეროვნული ნიღილიზმის ეპოპეია, რომელმაც ჩვენი საუკუნის კარებამდე მოაღწია. ეს ხანა ჩვენი ისტორიისა ფრიად საინტერესოა, გაითვალისწინონ ეს მოვლენები ჩვენი უახლოესი ისტორიისა იმათაც, ვისაც ჩვენ "შოვინიზმზე" ემარჯვებათ ლაპარაკი.

1918 წლის მაისის 26 ახალი ეპოქა იწყება საქართველოს ისტორიაში. 3 წელი დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობისა უფრო ძლიერი იყო თავისი განცდის ინტენსიურობით ვიდრე ჩვენი მონობის ასი წელი.

მონობის ხუნდებში ქართველობა გადაეჩვია სახელმწიფოს ერთგულებას, რადგანაც ჩვენი წინაპრები მუდამ გრძნობდნენ ამ

ხნის განმავლობაში, რომ ისინი რუსეთის გერეები იყვნენ. სახელმწიფო წყობილებისადმი მტრული განწყობილება რყვნის პოლიტიკურად ერს, ეს ავითარებს მასში ანტისახელმწიფოებრივ ტრადიციებს.

ქართული დემოკრატიული სახელმწიფოს კატასტროფის მიზეზებიც ქართველი ერის შინაგან არსებობაშია საძებნელი. უნდა ვაღიაროთ, და მე მგონია შეცდომათა აღიარება სჯობია შეცდომების მიფუჩეჩებას, რომ ჩვენ ამ სამი წლის დიდ ეგზამენში ჩავიჭერით. ნურავინ დააბრალებს ამ კატასტროფას ნურც მარტოოდენ მეზობლებს, ნურც რომელიმე განსაზღვრულ პარტიას. ქართველმა ინტელიგენციამ ვერ მოახერხა ქართველი ხალხის ეროვნული ძალების სრული და მწყობრი მობილიზაცია ეროვნულ სახელმწიფოს ასაშენებლად. ქართველმა ინტელიგენციამ ვერ მოახერხა სწორი ორიენტაცია ჩვენ თანამედროვე პოლიტიკურ გარემოში. არსად იმდენს არ სწერენ და არ ლაპარაკობენ ორიენტაციაზე, რამდენსაც ჩვენში, არსად იმდენი შეცდომები არ დაუშვიათ ამ მხრით, როგორც საქართველოში.

ჩვენ გადავაჭარბეთ ჩვენი რეალური ძალების შეფასებაში, ჩვენ გადავაჭარბეთ იმ ფაქტორების შეფასებაშიაც, რომელნიც ამოდრავებენ დღევანდელ ევროპის პოლიტიკურ ცხოვრებას, რომლისგანაც ასე მჭიდროდ დამოკიდებულია მთელი არა ევროპიული ერების ცხოვრება.

პოლიტიკა უძვირფასესი იარაღია ერის ხელში. ჩვენ პოლიტიკოსებს როგორც შორეულ, ისე უახლოეს წარსულში სინამდვილეში ორიენტაციის ნიჭი აკლდათ. გადაჭარბებული იდეალიზმი ახასიათებდა ქართველი მეფეების, დესპანების და მინისტრების პოლიტიკას.

მოიგონეთ ის ქართლის მეფე, რომელიც ოსმალების მიერ 1453 წ. კონსტანტინეპოლის აღების შემდეგ კონსტანტინეპოლში ვერცხლის ნალით დაჭედილი ცხენით ჩავიდა და შველა სთხოვა სულთანს: ურჯულო მაჰმადიანების, სპარსელების წინააღმდეგ ჯა-

რი მომავლეო. ჩვენ უახლოეს წარსულშიაც არა ერთხელ განდობიან მეგობრულად ქართველი დიპლომატები ჩვენ მტრებს.

ჩვენს უახლოეს წარსულშიაც არა ერთხელ დაუკარგავს ჩვენს პოლიტიკას ის პოზიციები, რომელნიც ბრძოლით მოუპოვებია ჩვენს მხედრობას.

დღეს შექმნილი მდგომარეობა გვავალეს უფრო მეტ ჩაფიქრებას ჩვენი შეცდომების გათვალისწინებასა და შესწავლას.

ასი წლის წინად რუსებს ქეიფით და ზურნით დაუხვდნენ ქართველები. თითქმის მთელი მე-19 საუკ. რუსეთის ლიტერატურაში, ქართველი კაცი სიმბოლო იყო უდარდელის, მრუშის და ლოთის - მოიგონეთ ტოლსტოის "გლუპი გრუზინსკი კნიაზ", არციბაშევის ქართველი გმირი და სხვა.

სერიოზული ქართველები პირველად სახელმწიფო სათათბიროს ტრიბუნაზე იხილეს რუსებმა. დღევანდელი ქართველობის სახე ცხადია გამოცვლილია, მაგრამ ჩვენ არასოდეს არ უნდა დაგვავიწყდეს რომ მეტი სერიოზულობის გამოჩენა გვმართებს.

ისტორიის ასპარეზი სულითა და ხორციტ ძლიერი ერის ხვედრია. სუსტები და უნიჭონი ვერავის შებრალებას ვერ დაიმსახურებენ.

ეროვნული თავისუფლების ერთხელ დაკარგვა შეიძლება, მაგრამ იგი ყოველ დღე ბრძოლიტ ხელმეორედ უნდა მოიპოვოს ერმა.

ვაჟკაცობაა, სინამდვილეს პირდაპირ შეხედოს კაცმა.

ჩვენ ვერ შევქმენით ისეთი ძლიერი სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელიც წინ დაგვეყენებია მეზობელ ერის სახელმწიფოს იერიშებისთვის. როცა ერთი ერი, მეორეს პოლიტიკურ გავლენის ზონაში მოექცევა, პოლიტიკურ დაპყრობას კულტურული მოწყვება, მხედარს მწერალი შეენაცვლება, მახვილის მტვირთველს კულტურის აგენტი. ჩვენ უნდა მოვიგონოტ ჩვენი წინაპრები, რომელთა ხელში კულტურის ორგანონ უძლიერესი თავდაცვის იარაღი იყო. ჩვენმა თაობამ გაორკეცებული ძალიტ უნდა დააჩქაროს ქარ-

თველი ერის თვითცნობიერების პროცესი, არც ერთი სახელმწიფოებრივი სისტემა, რომელსაც პოლიტიკური მდგომარეობა თავს მოახვევს ამა თუ იმ ერს, თავისთავად საშიში არაა.

სახელმწიფო ფორმაში კი არ არის საქმე, არამედ თუ რა შინაარსს ჩავდებთ ჩვენ მასში. ჩვენთვის ფეტიში არ უნდა იქნეს არც პარლამენტარიზმი და არც საბჭოთა სისტემა. არც ერთი იდეა ერისათვის საფრთხეს არ შეიცავს, იდეები თავისთავად სრულიად უვნებელი არიან. საქმე ის არის თუ ვის ხელშია ის იდეები, ვის წინააღმდეგაა მიმართული და როგორ მოიხმარს იდეებს ამ იდეების მატარებელი.

ხვალ 26 მაისს ქართველობამ ერთი დიდი ჭეშმარიტება უნდა დაიმახსოვროს:

ის არის ღირსი ცხოვრების და თავისუფლების,
ყოველ-დღე ბრძოლით ვინც შეიძლებს მის მოპოვებას.

ეგვიპტელი მოგვები მღვდელმსახურების დაწყებისას ხალხს ეტყოდნენ: "განვიწმინდოთ გულნი ღვთაებისათვის".

საქართველოს ახალი ისტორიის ამ უდიდესს დღეს, ქართველ ხალხს უნდა შევძახოთ: "განვიწმინდოთ გულნი თავისუფლებისათვის".

კონსტანტინე გამსახურდია
ტფილისი

"სოციალისტ-ფედერალისტი", მაისი 25, 1921 წელი, № 70,
გვ.2-3